

Маматжанова Ф.К.

лы Борбор АзиК ДҮЙНӨСҮ

Маматжанова Ф.К.

МИР ЖЕНЩИНЫ И МУЖЧИНЫ

F.K. Mamatzhanova

WORLD OF WOMEN AND WORLD OF MEN

УДК: 316-87/5

Бири-биринен айырмаланган социалдык дүйнө – аял, эркек, башкача айтканда, маскулиндүүлүк жана феминдүүлүк дүйнөсү, бул жанаша жашаган эки дүйнө бири-бирисиз жашабайт, ошол эле учурда кесилишпейт.

Мындан келип чыгып айтсак, эркек бул эркек, аял бул аял. Эгерде аял жана эркек бири-биринин дүйнөсүнө келсе, кирсе бул дегени анын дүйнөсүн тартып алуу же өзүнүкүнө айландыруу эмес, бул жөн гана ал дүйнөдө бири-бирине жардамдашуу, колдоо, дем берүү, күрөшүү, жеңишин түзүү, максаттарга жетишүүсүн камсыз кылуу үчүн гана болот. Феминдүүлүк дүйнөсүнүн үстөмдүк кылуучу баалуулугу болуп – өнүгүүнүн туруктуулугу жана башкаларга кам көрүү, түшүнүүчүлүк, сый мамиле, аял, жардам берүү эсептелет. Маскулиндүүлүк дүйнөдө болсо үстөмдүк кылуучу баалуулуктар болуп материалдык ийгилик, жетишкендик, прогресс, тартип, эрк, күч эсептелет.

Негизги сөздөр: *инсандык сапаттар, эмоционалдык-сезимдик абал, социалдык дүйнө, аял жана эркек дүйнөсү, габитус, репродуктивдүү милдет.*

Отличающийся друг от друга социальные миры – мир женщины и мир мужчины, иначе говоря, мир феминности и мир маскулинности, сосуществующие рядом миры, в то же время они не пересекаются. Исходя из этого, можно сказать, что мужчина – это мужчина, а женщина – это женщина. А если мужчина войдет в мир женщины, а женщина – в мир мужчины, это не значит завоевание этих миров и превращение их в свои. А это происходит лишь для оказания материальной и моральной поддержки, организации борьбы и обеспечения победы, достижения своих целей. Преобладающими ценностями мира феминности считаются устойчивое развитие и забота о других, понятливость, уважительное отношение и оказание помощи. А для мира маскулинности характерны успех в материальной обеспеченности, прогресс, порядок, воля и мощь.

Ключевые слова: *личностные качества, эмоционально-чувственное состояние, социальный мир, мир женщины и мужчины, габитус, репродуктивная функция*

Different from each other social worlds - the world of women and the world of men, in other words, the world of femininity and the world of masculinity, coexist, but at the same time they do not intersect. On this basis, we can say that a man is a man, and a woman is a woman. And if a man enters the world of women, and a woman enters the world of men, it does not mean the conquest of these worlds, and turning them into their own. And this is only to provide material and moral support, to organise and struggle to ensure victory, achieve their goals. Prevailing values of the world of femininity are considered sustainable development and concern for others, intelligence, respect and care. And the world of masculinity is

characterized by success in the material well-being, progress, order, will and power.

Key words: *personality, emotional and sensual state, social world, world of women, world of men, habitus, reproductive duty*

Акыркы 30 жылдын аралыгында коомдун түрдүү чөйрөлөрүндө өнүгүүгө умтулуунун, аракеттин альтернативасы катары саясатты феминизациялоону сунушташууда. Аялдар менен эркектердин ортосундагы юридикалык жана жарандык укуктарда теңчиликке жетишүү бул иш жүзүндө да тең мүмкүнчүлүктөргө жетишүү дегендик эмес. Ошондуктан феминисттик кыймылдын негизги багыты бардык чөйрөлөрдө бирдей мүмкүнчүлүктөр жана бирдей шарттар үчүн күрөш болуп келет.

Субъективдүүлүктүн түзүлүшүн көрсөтүүчү түшүнүк катары гендерге постмодернисттик теорияларда мамиле өзгөрөт. Субъекттин гендерлик теориясы ХХ кылымдын аягында иштелип чыгат. Анын теоретиктери Т.де Лауретис, Дж.Батлер, Дж.Скотт ж.б. болушкан. Анын методологиялык негизин М.Фукоунун бийлик теориясы, Ж.Делезанын, Ж.Лакананын сексуалдуулук жана каалоо концепциялары түздү. Ушул сыяктуу изилдөөлөрдөн улам гендер бүгүн жөн гана социалдык жыныс эмес, бүтүндөй бир личносттор аралык мамилелердин системасы катары түшүндүрүлөт. Мында негизги милдет болуп «эркектик», «аялдык» өзгөчөлүк кайсыл жактан пайда болорун аныктоо турат.

Ар бир субъект гендерлик норманын тигил же бул жагына жооп берүүсү зарыл. Социалдык-саясий система феминдүүлүк жана маскулиндүүлүк нормаларын пайдаланып, субъектти тигил же бул гендерлик параметрге киргизет. Башкача айтканда, анын милдеттерин, ролдорун белгилеп оң же терс ордун аныктайт. Салт боюнча эркекке төмөнкү нормалар бекитилген: «эркек үйдүн багуучусу», «эркек балдарынын жана аялдын коргоочусу» булар оң орду. Ал эми терс орду болсо: «эркек аял жасаган жумуштарды жасабайт». Аял үчүн да: «жакшы эне», «жакшы аял» же болбосо: «аял эркектен көп киреше таппоо керек», «аял эркекке катуу добушун чыгарбоо керек» ж.б.у.с.

Коомдук турмуштун бардык чөйрөсүндө аялдарга карата басмырлоону жана эзүүнү жоюу азыркы феминисттик кыймылдын аялдар жана эркектердин социалдык дүйнөсүндөгү актуалдуу маселелеринен болуп эсептелет. Айрыкча бул басмырлоо физиологиялык жана моралдык болуп күрөштүн да эн

маанилүү областы саналат. Демек, бул аял-эркек гана эмес, эки дүйнөнүн күрөшү.

Юридикалык жана жарандык теңчиликке карабастан коомдун саясий жана экономикалык чөйрөлөрүндө негизги ролду эркектер ээлеп келишет. Анын себептери өтө эле көп түрдүүчө. Салттык көз карашта алганда, бизнес жана саясат чөйрөсү социалдык мамилелердин өзгөчө чөйрөсү болуп, ал өзүнө жараша личносттук сапаттарды, башкача айтканда, ырайымсыздыкты, чечкиндүүлүктү, рационализмди, так эсеп-кысапты талап кылат. Аялдар үчүн дүйнөгө мамиле аларга таандык болгон эмоционалдык-сезимдик мамиле менен ишке ашат. Ошондуктан да аялдар үчүн каардуу бизнес жана саясат чөйрөсү жат жана татаал сезилет. Тигил же бул деңгээлде саясатка, бизнеске аралашып калгандары да бул жумуштардын аялдардыкы эмес экенин айтып жүргөндөрү кездешет.

Коомдо ар түрдүү көз караштар жашайт, бирөөсүндө аялдын милдети үйдө, бала тарбиялоо жана бул дүйнөгө жаралгандан маңдайга жазылганы ошол дешсе, экинчисинде, аялдын үйдөн тыштагы коомдук-өндүрүштүк милдеттерин, биринчисиндеги абалдын бузулушу катары баалашат. Туура бул маселеде ар кимдин өз ою бар, чекит коюлбай турган нерсе. Эгерде маңдайга жазылганы бузулбасын дей турган болсок, анда, мындай абалда феминисттик кыймылдын негизги багыты болгон саясатта, бизнесте, үй-бүлөнү башкарууда аялдардын эркектер менен тең чабышып, тең санда жүрүүсүнө умтулбастан, ал чөйрөлөрдөгү аялдын аялдык, энелик ролун жогорулатып, социалдык-экономикалык маанисин белгилөө зарыл. Аталган чөйрөлөрдө аялдык жана энелик ролдору үчүн гана эркектер менен тең кирешеге, айлык маянага жетишүүсү туура болот жана феминисттик кыймылдын башка бир багыты боюнча, салттык «аялдардын иши» эсептелген билим берүү, саламаттыкты сактоо, тейлөө чөйрөлөрүндөгү эмгек шарттарын, айлык маянасын, кирешесин экономика, каржы, административдик ишмердүүлүк жана саясат чөйрөсүндөгүдөй деңгээлге жеткирүүгө жетишүү эсептелиши керек. Ушул бири-биринен айырмаланган социалдык дүйнө - аял, эркек, башкача айтканда, маскулиндүүлүк жана феминдүүлүк дүйнөсү, бул жанаша жашаган эки дүйнө бири-бирисиз жашабайт ошол эле учурда кесилишпейт.

Феминдүүлүк дүйнөсүнүн үстөмдүк кылуучу баалуулугу болуп – өнүгүүнүн туруктуулугу жана башкаларга кам көрүү эсептелет. Ал адамдардын түшүнүүчүлүк, сый мамилелеринен көрүнөт. Феминдүүлүк дүйнөсүндө алсыздарды аео, муктаждарга жардам берүү сыяктуу мамилелер негизги орунду ээлейт. Маскулиндүүлүк дүйнөдө болсо үстөмдүк кылуучу баалуулуктар болуп материалдык ийгилик, жетишкендик жана прогресс эсептелет. Бул дүйнөдө эркектер эрктүү, акыйкатты сүйүүчү, кыскасын айтканда кыйын болуусу керек. Эркектер ыйлабаш керек, аялдарга болот, эркектер мушташууну, күрөшүүнү билиш керек, аялдар билбесе да болот, аталар

чындык - факт менен эсептешише, апалар-эмоционалдык сезимдер менен иш кылышат деген сыяктуу.

Маскулиндүүлүк дүйнөсүнүн көз-карашы менен караганда коомдогу маанилүү жетише турган нерсе-эреже жана тартип. Эркектер өз дүйнөсүндө өзүлөрүнө таандык болгон маселелер аракеттер менен жашашса, аялдарда аларга гана таандык элестөөлөрү, түшүнүктөрү, баалуулуктары, максаттары болуп, алардын баарын эркектердин түшүнүп жетүүсү өтө кыйын нерсе. Эркектер согушшат, ээлешет, багындырышат, сындырышат, кайра түзүшөт, аялдар болсо төрөп тарбиялашат, тосуп алып узатышат, күтүшөт, үйдө жана өзү жашаган чөйрөдө жашоо үчүн ыңгайлуу шарт түзүшөт, жакындарын ошондой эле коомдун жашоосун колдошот. Булардан келип чыгып, Киплинг боюнча айтсак эркек бул эркек, аял бул аял. Эгерде аял жана эркек бири-биринин дүйнөсүнө келсе, кирсе бул дегени анын дүйнөсүн тартып алуу же өзүнүкүнө айландыруу эмес, бул жөн гана ал дүйнөдө бири-бирине жардамдашуу, колдоо, дем берүү, күрөшүү, жеңишин түзүү, максаттарга жетишүүсүн камсыз кылуу үчүн гана болот. [Киплинг] Себеби, азыркы учурдагы экономикалык, саясий, социалдык түзүлүш бүтүндөй «эркектик башталмага» ылайыкташтырылган. Аялдар ушул дүйнөгө патриархалдык дүйнөнү бөлүштүрүү үчүн эмес, бул дүйнөнүн жашоо принциптерин жакшы жакка өзгөртүү үчүн келүүсү зарыл деп айтсак туура болот. Ошондуктан феминдештирүү деген сөздүн маңызында гумандаштыруу идеясы жатат дегенге негиз бар. Бул дегени согуштарга, аймактык чыр-чатактарга каршы кыймыл, куралданууга чек коюуга умтулуу, армиялардын кыскарышы, терроризмге, жакырчылыка, эпидемияларга каршы күрөш, экосистеманы сактоо үчүн аракеттер, эне жана балдар, карылар үчүн кам көрүү дегендин эле өзү.

«Эркек- П.Бурдые,- боюнча-бул өзгөчө жандык. Ал универсалдык жандык катары жашап, «Адам» деген түшүнүккө иш жүзүндө жана юридикалык жактан монополияны ээлейт, башкача айтканда, универсалдуулук социалдык ыйгарым укуктуулук. Намыс ээси - бул аныктама боюнча эркекти түшүнүүгө болот. Бул түшүнүктүн артында күч, жөндөм, мүмкүнчүлүк, милдет жана сапат деген эркекке гана тиешелүү касиеттер жатат. Бирок адамдын универсалдашуу процесси азыркы учурда гендерлик түшүнүктө бир кыйла татаалдашууда. Мисалы И.Гофманда покер, гольф ойноодогу аялдардын стили, эркектердин стили өзгөчөлөнөт. Чындыгында эле биздин социалдык ролдорубузду кайсыл бир деңгээлде стиль деп айтууга болот. Бирок жүрүм-турум, аракет деп айтуу куракка, жыныска, тапка ж.б. жараша болот жана болуусу зарыл. Бул түшүнүк сөзсүз европалашкан коомдо, адамда башкача, мусулман коомдо, менталитетте башкача болот. Адамзаттын иш аракетин эркектик же аялдык стилге киргизүү бул феминисттик изилдөөлөрдүн жыйынтыгы эмес деп, мунун себебин болуп өткөн, болуп

жаткан жана боло турган окуялардын матрицасынан издөө керектигин Гофман белгилеген. [Гофман]

Габитус - тигил же бул жыныска тиешелүү болгон дүйнөнүн жана дененин түзүлүшүн түзөт. Социалдык дүйнө денени белгилүү бир жыныстык мүнөзгө ээ нерсе катары жана жыныстык белгилери боюнча кабылдоо, баалоолордун категорияларын сактоочу архив катары кабыл алат. Ал эми дененин мындай түзүлүшү кайра эле дененин өзүнө жана анын биологиялык түшүндүрмөсүнө пайдаланылат. Социалдык дүйнө денеге биз эске тутуучу түзүлүшкө мамиле жасагандай мамиле кылат. Ал денеге социалдык принциптерди, дүйнөнү көрүүнүн фундаменталдык категорияларын (баалуулуктар системасын) жаздырат. Б.Паскальдын ою боюнча социалдык дүйнө денеге бир эле мезгилде периштенин кейпин берип, ошол эле учурда кайра эле социалдык дүйнө каалаган башка маданий өзгөчөлүктү, жаратылышка (биологиялык) каршы мүмкүнчүлүктү берет. [Б.Паскаль]

Социалдык дүйнөнүн объективдүү түзүлүшү гомологиялык оппозициянын системасына карата уюштурулат. Башкача айтканда, бийик-жапыз, үстү-асты, алды-арты, оң-сол, түз-ийри, кургак-суулуу, катуу-жумшак, жарык-караңгы, аял-эркек. Бурдьенин социалдык дүйнөнүн объективдүү түзүлүшүндөгү гендерлик механизмдин жайгашуусу жөнүндөгү бул идеясы жаңылык деле эмес. Бирок азыркы учурда феминисттик жана гендерлик изилдөөлөрдө кеңири пайдаланылат. Бурдьенин киргизген феминисттик дискурсуна активдүү катышуучусу Дж.Скоттун айтуусу боюнча, гендердин социалдык аныктамасы (аялдар, эркектер түшүнүгү) экономикалык жана саясий институттар тарабынан талдоого алынып, алардын таасири чоң. Ошондой эле мамиленин иерархиясын жыныс категориясы боюнча гана эмес, тап жана бийлик түшүнүктөрү менен да талдайт. [Дж.Скотт]

Социалдык институттар менен бир катар бизди курчап турган буюмдар (идиш-аяк, үтүк, кир жуугуч машина, чаң соргуч, автомашина ж.б. баары) гендерди түзгөнгө жөндөмдүү. Гофманда айтылгандай материалдык объекттерде кырдаалдын конструкцияланбаган мааниси жатат. Буюмдар гендердик жактан маркировкаланган жана жыныстардын өз-ара байланышын, аракетин рамкага салып турат. Аялды курчаган буюмдар аял дүйнөсү менен ушунчалык терең жуурулушкандыктан, алардын бир бөлүгүнө айланган.

Ошого карабастан жыныстар ортосундагы айырманы толук жоюу идеясын көтөрүшөт, жада калса физиологиялык түзүлүштү өзгөртүү мүмкүн экендигине токтолушат. Ал нерсе аялдар менен эркектердин ортосунда репродуктивдүү милдетти, багууну, тарбиялоону, окутууну жана башка милдеттерди тең бөлүштүрүүгө мүмкүндүк берерин айтышат. Бир жыныстагы үй-бүлөлөрдүн пайда болушу, тирүү организмдерди клондоонун ийгиликтүү ишке ашышы, пластикалык хирургия чөйрөсүндөгү жетишкендиктер жогорудагы тендикке жетүүнүн жолу катары көрсөтүлгөн учурлар да жок эмес. Бирок канчалык деңгээлде болоорун келечек гана тастыктайт.

Адабияттар:

1. Ильин Е.П. Пол и гендер. Питер., 2010.
2. Артемов Г. Зрелой женщине принадлежит мир. Как быть счастливой в мире мужчин. М., 2010.
3. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни. М.: КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2000.
4. Жеребкин С.В. Предназначение полов в обществе в теориях Гофмана Э. Гендерный дисплей. Введение в гендерные исследования. М., 2010.
5. Паскаль Б. Мысли. www.gumer.info.
6. Дж.Скотт. Отголоски феминизма Скотт, Д. Отголоски феминизма / Д. Скотт; пер. с англ. // Гендерные исследования. 2004. - № 10. - С.
7. <http://www.dissercat.com/content/gendernye-issledovaniya-v-naukakh-o-kulture#ixzz3Kd4JNCny>

Рецензент: д.филос.н., профессор социологии Исаев К.